

Ünnepelt festőfejedelem

175 éve született Benczúr Gyula

•••• Millisits Máté

A magyar képzőművészeti élet 19. századvégi meghatározó személyisége, *Benczúr Gyula* festőművész 175 éve született. Egyaránt készültek reprezentatív alkotásai a magyar főváros világi és szakrális tereiben. Benczúr Gyula festőként, tanárként és közéleti emberként is formálta Budapest művészeti világát.

Alma matere, a müncheni képzőművészeti akadémia tanára volt 1876 és 1883 között. Bajorországi tanári állását, 1883-ban a budapesti festészeti mesteriskola igazgatói állására cserélte. Budapestre átköltözve, előbb az Andrássy úton lakott, majd 1890-re felépült a terézvárosi művésztelepen, az Epereskertben a műtermes világa. A historizmus stílusában készült épületet, testvére, az építész végzettségű Benczúr Béla (1854–

1941) tervezte. A magyar fővárosba letelepedve egész alakos portrékat készített a politikai és egyházi élet meghatározó alakjairól. Portréfestészetével a részletgazdag megjelenítés mellett, mesterien oldotta meg az ábrázolt személyek jellemének bemutatását is. A budapesti művészeti életben egyre elismertebb lett, így *Zala György* szobrászművész 1887-ben egy mellszobrot mintázott róla.

A történelmi festményei közül mind méreteiben, mind az életműben elfoglalt szerepe miatt kiemelt helyet érdemel a *Budavár visszavétele 1686-ban* címet viselő festménye. Alkotását Buda töröktől történt visszafoglalása kétszázadik évfordulójának tiszteletére, 1886-ban kezdte el készíteni. Művét a millenniumi kiállításon 1896-ban mutatta be a székesfőváros pavilonjában. A festmény nem a vár visszafoglalásáért folytatott ádáz harcot

mutatja, hanem az egyesített győztes keresztény csapat bevonulását az üszkös várba.

Benczúr Gyula viszonylag kevés számú szakrális alkotást készített, mégis reprezentatív elhelyezésük, és magas művészi színvonaluk miatt életműve megkerülhetetlen darabjai.

A lipótvárosi Szent István-bazilika képző- és iparművészeti kialakításában Benczúr munkái kiemelt helyet kaptak. A bazilika építését befejező építész *Kauszer József* kérte fel az 1890-es évek végén, hogy a *Stróbl Alajos* által szobrászati díszekkel gazdagon ellátott főoltár fölötti szentélyszakaszt mozaikkal egészítse ki. Az öt részre osztott kompozíci-

Fotó: Magyar Nemzeti Galéria/könyvmanufaktúra.hu

Benczúr Gyula: Budavár visszavétele 1686-ban című festményét a millenniumi kiállításon mutatták be

óban a szent mise kiemelt szakaszaiban felhangzó könyörgések és magasztalások jelennek meg, szimbolikus megformálásban. A

művész neoreneszánsz angyal figurákat jelenít meg az aranyhátér előtt, szervesen igazodva a szakrális épület gazdag aranyozású stukkódíszzeihez. A Szent István-bazilikába a mozaiktervek mellett a neves festő, a „*Szent István* felajánlja a Szent Koronát Szűz Máriának” címet viselő oltárképet is elkészítette 1906-ban. Az oltárképen Mária egy pulpituson ülve tartja kezében a gyermek Jézust, aki bal kezével az első magyar királyt üdvözlő mozdulattal fogadja. A térdelő Szent István mellett, a magyar koronázási jelvény-együttes valóságghú megfestése teszi ezt a szimbolikus jelenetet élethűvé.

Benczúr másik oltárképe később a Budapest-Fasori Református Egyházközség temploma számára készült el.

• Folytatás a 8. oldalon.

- 1 **Ünnepelt festőfejedelem**
•••• *Millisits Máté (művészettörténész – muzeológus)*
- 3 **Száz éve távozott**
•••• *Rosch Gábor (építész)*
- 5 **Egy diktatúra ünnepe**
•••• *Zsuppán András (történész-újságíró)*
- 6 **Fonciere-palota**
•••• *Dr. Horváth Péterné (helytörténész)*
- 7 **Evangélikus templomok**
•••• *Harmati Béla László PhD
(művészettörténész-múzeumigazgató)*
- 9 **Pest trolijai**
•••• *Dr. Róbert Péter (egyetemi docens)*
- 11 **Egészségügy a Hegyvidéken**
•••• *Földváry Gergely (mb. gyűjteményvezető, történész)*
- 12 **125 éves múzeum**
•••• *Lengyelné Kurucz Katalin (közönségkapcsolati vezető)*
- 15 **A szecessziók mestere**
•••• *Baldavári Eszter (művészettörténész-muzeológus)*
- 17 **Boldog születésnapot!**
•••• *Gaál Károlyné (helytörténész)*
- 18 **Könyvszemle**
- 20 **Nagytétényi helytörténet**
•••• *Dindi István (helytörténész)*

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrovidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti História 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Támogassa előfizetésével a Honismeret folyóiratot!

A Honismereti Szövetség évente hatszor megjelenő, közel fél évszázados folyóiratának célja a Kárpát-medence értékeinek, történeti múltjának megőrzése, ápolása és bemutatása. Belföldre előfizetési díja kedvezményesen **2520 Ft/év.**

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Megrendelhető az ország
bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél,
a [www.posta.hu](https://eshop.posta.hu/eshop/storefront/) WEBSHOP-ban
([https://eshop.posta.hu/storefront/](https://eshop.posta.hu/eshop/storefront/)),
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu
telefonon a +36-1-767-8262 számon,
levélben az Magyar Posta Zrt.
1900 Budapest címén is.

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság
és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság:
1043 Budapest, Berda József u. 48.
tel.: 370-0652, e-mail: info@bpht.hu
internetes változat: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság:
Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter,
dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 760 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mail-en: hirlapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti História előadestjein ingyenesen is terjesztett. Budapest Főváros I. kerület Budavári Önkormányzat, V. kerület Belváros-Lipótváros Önkormányzata, VI. kerület Terézváros Önkormányzata és a XIX. kerület Kispest Önkormányzata támogatásával készült.
Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • ISSN 1418-4273

Schulek Frigyes

Pesten, 1841. november 19-én született Schulek Frigyes építész. Pályafutása hazai építészetünk rendkívül jelentős időszakára esett. Ekkor épült a főváros emblematikus középületeinek döntő többsége. Schulek nem büszkélkedhetett olyan nagyszámú épülettel, mint kortársai, mégis a kor legnagyobb alkotói között tartjuk számon.

Családja felvidéki eredetű. Fiatal éveit Orsován, majd Debrecenben töltötte. Tudatosan készült az építési pályára. A középiskolát 1857-ben fejezte be a pesti főreáliskolában, majd egy évig a budai József Politechnikumba járt. Akadémiai tanulmányait Bécsben folytatta Eduard van der Nüllnél, majd Friedrich von Schmidt mellett, Steindl Imrével együtt. Innen ered kiemelt érdeklődése a

középkori építészet iránt. Párisban és Itáliában járt tanulmányúton, majd a Regensburgi dóm felmérési terveivel nemzetközi elismerést aratott. A bécsi Szépművészeti Akadémián és a Tudományegyetemen is fejlesztette ismereteit.

Steindl Imre hívta 1868-ban Pestre, a „Lipót utcai” új városháza tervezési munkáihoz. 1871-től a Mintarajziskolában, majd a József Nádor Műegyetemen a középkori építészetéről tartott előadásokat. Viszonylag kevés műve született. Nem vágyott sikerre, de igen magas mércét állított ön maga elé. Tettek, áldozatokra van szükségünk, mert csak ezekkel tart-

Száz éve távozott

Az utolsó magyar gótikus dómépítő

••• Rosch Gábor

hatjuk fenn a romlásnak, végpusztulásnak kitett műemlékeket.”

Első önálló munkája a szegedi „kakasos” református templom 1883-ra készült el. A kis téglarchitektúrás templom ünnepeles egyszerűsége, tisztasága megragadó. 1873-ban kapott megbízást a budavári Nagyboldogasszony, közismertebb nevén Mátyás-templom átépítésére. A tervezés és kivitelezés elhúzódnása miatt csak 1896-ban fejeződött be a munka. Ebben közrejátszott, hogy évente csak kis összeg állt rendelkezésére, másrészt Schulek végtelen gondossággal vezette a munkát.

templomhoz méltó, stílusában hozzá illő, hangulateltő környezetet teremtett. A hegyes tornyokból, lépcsőkből és kapuzatokból álló festői együttes a budapesti panorama reprezentatív keretét teremtette meg. Képzeletgazdag utánérzése egy soha nem volt középkori erődtámasznak. Mellette a Szent István-szobor oldal domborművén Schulek Frigyes is látható, kezében kéttornyú templom makettal.

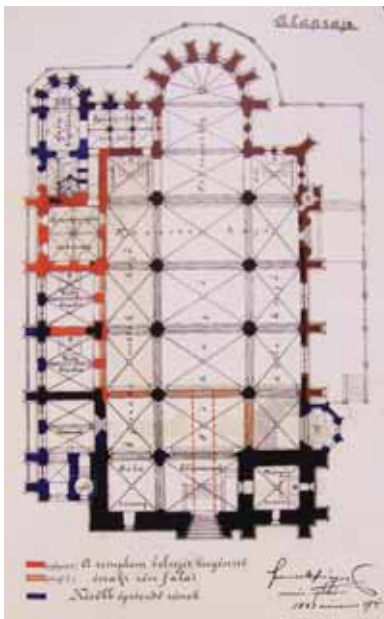
Jelentős szerepet vállalt a budai János-hegyi Erzsébet kilátó tervezésében is. A Fővárosi Mérnöki Hivatal három tervváltozatot készített a kilátóra, történelmi

korok stílusában. Majd tervpályázatot írtak ki az épületre. A terveket a zsűribe meghívott Schulek Frigyes elképzelései szerint dolgozták át. A kilátó a Halászbástya karakteréhez hasonló, négy egymás fölé magasodó, román stíluselemekkel gazdagított tömeggel épült meg.

Schulek Frigyes számos műemlék-épületen végzett kisebb-nagyobb átépítéseket. Nevéhez köthető az eperjesi Szent Miklós-templom, a Deáki templom toronysisakjának pótlása, a Jáki templom, a Csütör-

tökhelyi kápolna, a Kisszebeni templom, a lőcsei Városháza műemléki helyreállítása. Konzerválta a visegrádi várat és rekonstruálta a Salamon-tornyot. 1912-ben készített terveket a szegedi Fogadalmi Templom (a szegedi Dóm) építéséhez, de a kivitelezés már nem a tervei alapján történt. Élete utolsó éveit Balatonlellén töltötte, ahol 1919. szeptember 5-én hunyt el.

Schulek Frigyes a utolsó magyar gótikus dómépítő távozott, aki még őrizte a kőből épített tiszta gótika szellemét, aki az átgondolt pontos és részletekbe menően alapos mester keze-nyomát hagyta ránk.

Fotók: a KÖH/Magyar Építészeti Múzeum Tancsics utcái 2011. évi kiállításából

A Mátyás-templom alaprajza Schulek Frigyes től (Színezett tervrajz, 1883)

A Mátyás-templom helyreállítás közben (1893)

A helyreállítást purista módon, a barokk részletek eltüntetésével oldotta meg. A hiányzó részleteket a gótika stílusában pótolta, így csak formáiban érzékelhető az új külső-belső megjelenés. A Velencei karta szellemében talán ma vitatható lenne a létrejött mű, de korában ez a helyreállítási szemlélet elfogadott volt. A templom Budapest leglátogatottabb és legtöbbször fényképezett idegenforgalmi attrakciója lett.

Rövidesen megbízást kapott a Halászbástya tervezésére, amely 1903-ra készült el. A hófehér édesvízi mészkőből épített neoromán Halászbástya a koronázó

Terézváros Művészháza

Palota, egyesületi székház, hadikórház, nagykövetség

•••• millisits

A terézvárosi Szegfű utca és a Rózsa utca sarkán álló palota 1900-tól Zichy Jenő gróf nyilvános múzeuma volt, majd egy rövid időre az épület (1913–1914) mint Művészház és Művészklub a modern művészek kiállítási helyeként szolgált.

A Zichy család tulajdonában lévő Művészház „palota” neoreneszánsz, egyemeletes épülete a 19. század nyolcvanas éveiben épült. Nagy belső udvara magába foglalta a kocsiszin, a garázs és az istálló épületét is. Az első nagyobb átalakítása 1900-ban történt, Kovács Ferenc tervei alapján.

abban elhelyezést nyerhetek a kiállítási és a klubhelyiségek is.

Az átépítés megtervezésével Vágó Lászlót, a Művészház Egyesület köréhez tartozó fiatal építész bízta meg 1912 szeptemberében. Az átalakításnál három célt kellett szem előtt tartania: nagyméretű, jó megvilágítású kiállítási helyiségeket kellett létrehoznia, a Művészház irodáival együtt; a földszinten ki kellett alakítania egy nagy, akár ezer fő befogadására is képes, reprezentatív dísztermet; meg kellett terveznie

A Szegfű utcai oldal főbejáratán az előtérben keresztül jobbra a neoreneszánsz épületről meghagyott, impozáns díszlépcsőházba lehetett jutni, balra a nagy fogadóterembe, egyenesen tovább haladva pedig az üveggel fedett előcsarnokon keresztül az udvar beépítésével kialakított hatalmas díszterembe.

Az emeleti szinten található volt öt egymásba nyíló kiállítóterem, melyek megvilágítását az üvegtetőn át felülről érkező fény biztosította. A díszterem fölött elhelyezkedő termeknek ez volt az

egyedüli természetes fényforrása. A Szegfű utcai oldalra néző nagyméretű kiállítóterem ablakokon át is kapott fényt.

A nagyszabású tervek ellenére a Művészház nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A művészek nagy része távol tartotta magát az intézménytől, s az anya-

Fotók: Rózsa Miklós:
Kalauz a Művészház palotafelavató kiállítására

1913-ban a Művészház homlokzata, lépcsőháza és terasza

Zichy Jenő gróf nemcsak műgyűjtő, hanem neves Kelet-kutató is volt, többször megfordult Kínában és más ázsiai országokban, ahol értékes műtárgyakat vásárolt. Ebben a palotában helyezte el a család régi híres festménygyűjteményét, egyesítve a Távol-Keleten általa vásárolt műtárgyakkal, létrehozva így a város első nyilvános állandó magánkiállítását. Műgyűjteményét Zichy Jenő a fővárosra hagyta, a palota pedig eladásra került.

Rózsa Miklós 1909-ben létrehozta a Művészház Művészeti Egyesületet. A Művészház szervezésében az alapító művésztagek évenként rendezendő zsűri-mentes kiállításokon valamennyien bemutathták egy-egy alkotásukat. A Művészház első kiállításai 1909 és 1912 között belvárosi helyszíneken valósultak meg.

Gróf Teleki Géza a Művészház elnöke megvásárolta a terézvárosi Zichy palotát, amelyet 1912-ben úgy alakított át, hogy

egy tágas, minden kényelmet biztosító klubhelyiséget, a Művészklubot. A megbízást Vágó szűk fél év alatt teljesítette, 1913 januárjában elkészült az épület, január 23-án megnyithatták a „Palota-felavató” kiállítást, amelyen 95 művész vett részt, összesen 284 műtárggyal.

A Művészház bejárata a Szegfű utcai oldalról nyílt, ezen az épületrészen helyezkedett el a Művészház, a Rózsa utcai oldalon pedig a Művészklub. Vágó egyetlen jelentős átalakítása a Rózsa utcai oldalon a kocsibejáró megszüntetése volt. Helyére a Művészklub bejáratát tervezte meg, nagyméretű esőfogóval és két saját tervezésű falilámpával. A Művészklub bejáratán belépő az előcsarnokba érkezett. A klub maga is több helyiséget foglalt magába: volt itt biliárdterem, játékszoba, az emeleti szinten pedig egy nagyobb méretű játéktér.

gi problémák is egyre komolyabb nehézséget jelentettek: a játéktér látogatottsága elmaradt a várakozásoktól, nem utolsósorban félreeső volta miatt. Teleki Géza elnök sokáig fedezte a Művészház deficitjeit, de az intézményt csak egy széles körű állami támogatás menthette volna meg – így az 1914-es közgyűlésen az egyesület kimondta feloszlását. Telekinek nem maradt más reménye pénze visszaszerzésére, mint hogy eladja a palotát, amelyet Bárczy István, a főváros polgármestere vásárolt meg a „Városok kongresszusa” nevű szervezet számára. Használatukban sem állhatott sokáig, ugyanis az első virágháború kitörése után hadikórházzá alakították. A húszas években cseh tulajdonba került, ma a Cseh Köztársaság Nagykövetségének, illetve a Cseh Centrumnak ad otthont.

Egy diktatúra ünnepe

1919. május 1. – Budapest

•••• Zsuppán András

Olyan ünnep volt aznap Budapesten, ami messze megelőzte a korát: ha Oroszországtól eltekintünk, először jelent meg egy európai főváros utcáin egy totalitárius diktatúra köztéri propagandaművészete.

A politikai döntést, hogy erre a napra egész Budapestet grandiózus színpadi díszletté kell alakítani, *Szamuely Tibor* népbiztos hozta meg, és a lebonyolítást is ő felügyelte. A képzőművészeti dekoráció létrehozásának feladatával megbízott *Biró Mihály* – a híres vörös kalapácsos ember figurájának megalkotója – és *Falus Elek* azonban nehéz feladatot kapott.

Bontani nem volt idő, mint ahogy arra sem, hogy az új korszakot hirdető műveket állandó anyagból készítsék el. Csak el-

Gábrriel arkangyal alakjával gigászi vörös obeliszkké változott. A talapzaton a honfoglaló vezérek helyett *Marx* egészalakos gipszszobra állt egy bányamunkás és egy vasmunkás társaságában. A két oldalsó királygalériát szintén letakarták, a végfalakra *Uitz Béla* festett panókat a Földmíves-szegénység és a Városi proletariátus címmel.

A dekorátorok a városi környezetnek minden olyan beépített vagy természetes elemét igyekeztek kihasználni, ami méreténél és monumentalitásánál fogva könnyen átalakítható volt az új üzenet hordozójává.

Az *Andrássy* úton zajlott a legnagyobb tömegfelvonulás, ezért az út egészét megfelelő díszletté kellett átalakítani. Ehhez természetesen nem volt elég a házak homlokzatának kidekorálása vörös drapériákkal, hanem a kiemelt pontokat meg is kellett jelölni. Az Oktogon négy sarkára hatalmas, geometrikus pilléreket helyeztek el, a *Lenin*-fiúk fellobogózott laktanyája előtt ismét *Biró* kalapácsos emberének szoborváltozata bu-

templom előtt és mögött *Kisfaludi Stróbl Zsigmond* hatalmas szobra, az *Őszirózsás* katona gipszmásolata állt.

A városligeti Millenniumi emlékművet az *Andrássy*-szoborhoz hasonlóan teljesen eltakarták, a középső oszlop

Fotó: <http://ka-steve.tumblr.com/post/92329934041>

Fotó: FORTEPAN / Marics Zoltán

A Kossuth Lajos (Köztársaság) téri Andrássy-szoborra épített 1919. május 1-jei díszlet, A Munka temploma

takarni, ügyes trükkökkel átformálni lehetett a fontosabb tereken, utcákon álló alkotásokat, de ez az eltakarás megelőlegezte, hogy a Tanácsköztársaság idővel lerombolta volna a Monarchia szobrai, ahogyan az oroszországi bolsevikok is tették a cári rendszer emlékeivel.

Megdöbbenően átfogó volt ez a dekorációs program, és szinte egyetlen fontosabb útvonal vagy tér sem maradt ki belőle, ezért csak néhány lényegesebb helyszínt emelünk ki a sok közül:

Az Országház előtti tér akkor még egyetlen köztéri emlékművét, *Andrássy Gyula* lovas szobrát egy timpanonos, görög stílusú építmény, A Munka temploma mögé rejtették. A magas talapzaton szecessziós-szimbolista festett fríz díszítette, a Világszabadság és a Forradalom allegorikus alakjai vezették a munkások, parasztok ünnepi menetét. Ezeket *Faragó Géza* és *Székely Andor* plakátművészek festették. A párkányon a

A városligeti Millenniumi emlékműre épített dekoráció – a vörös obeliszk előtt Marx óriási gipsz szobra

A Ferenciek terén (Kígyó tér) diadalkapus dekorációval eltakartva Werbőczy István és Pázmány Péter szobra

Fotó: FORTEPAN / Schochi Frigyes

szoborváltozata bukkant fel. A *Köröndön* a négy nagy magyar hadvezér szobrát olyan módon takarták el, hogy hatalmas vörös földgömbökké alakultak át, mintegy azt jelképezve, hogy a világforradalom előbb-utóbb mindegyik földrészt meghódítja. (Részletesebb tájékoztatást az index.hu 2019. május 1-jén megjelent írása tartalmaz – a szerk.)

Fonciere-palota

A Sugár út kapuja, ma Andrassy út 2.

••• Horváth Péterné

Kulturális sugárútként ismerjük az Andrassy utat (1886-tól). Az útvonal három szakaszban épült. Hivatalos megnyitása 1885. május 1-jén volt. 2002-ben elnyerte a magyar Világörökség címet.

Andrassy Gyula (1823–1890) a kiegyezés miniszterelnöke, a várost európai színvonalra akarta emelni. 1870-ben megalakult a Fővárosi Közmunkák Tanácsa. Ők határozták meg az útvonalat és az építkezés kivitelezését, miután a kölcsönök felvételéről is döntöttek. Az útvonal a Városliget felé egyre szélesebben nyitott. Indulásnál 18 öl, az Oktogontól 24, a Köröndtől 34 öl széles volt. Az első szakaszon zárt beépítésű, a másodikon lovagló sétányt is beiktattak, a harmadikon előkertekkel szépítették az útvonalat – tervezője *Lechner Lajos* építész volt. A házaknál *Ybl Miklós* elgondolása szerint a historizmus jegyében döntöttek. Jeles hazai és külföldi építészek adták be terveiket. Az ismertebbek: *Czigler Győző*, *Fellner Sándor*, *Feszty Adolf*, *Láng Adolf*, *Lechner Ödön*, *Petschacher Gusztáv*, *Schamall Henrik*, *Szkalnitzky Antal*, *Weber Antal*, *Ybl Miklós*.

A Fonciere Biztosítótársaságot 1864-ben alapították, 4 millió forinttal, 1880-ban már 7 millió a vagyonuk. A 2. számú telket a Fonciere Biztosítótársaság vásárolta meg 1881-ben. 58 jelentkező pályázott a házuk építésére. *Feszty Adolf* (1846–1890) nyerte meg a hegyesszög alakú telekre a tervezést – a négyemeletes reprezentatív neoreneszánsz jellegű bérház székháznak épült.

Gazdagon kiképzett homlokzatot alkotott, loggiákkal, aediculás ablakokkal, és kupolaformás tetősíkkal zárta le a házat. Ezen *Hermész* (istenek hírnöke, a kereskedők és utazók védője) szobrát (*Szász Gyula*) is elhelyezték. Az útvonalon 3–4

Míg a palotabérház, mint ez is, a tulajdonosnak az első emeleten (piano nobile – nemes emelet) hatalmas lakás épült, szép kivitelben, gazdagon díszítve. Külön lépcsőházzal, nagy belmagassággal. 1880–1882-ben készült el.

Fotó: Zempléni Múzeum, képszelvényjelmény

Az Andrassy út 2. számú telekre *Feszty Adolf* tervezett négyemeletes reprezentatív házat (balra)

A kivitelező *Pucher József*, a kőfaragó a *Neusohler* és *Scwarzmann* volt. A figurák öntését, az öntöttvas tartó szerkezetet *Schlick Rt.* gyártotta, a márvány Cava Romana, a mozaikok *Depold Luigitól*, színesüveg *Forgó Istvántól*, az ács *Gregersen Gudbrand* (*Guilbrand*), a műlakatos *Árkay Sándor* (díszkapu) volt. Az udvari mészkőkút halas figurával *Bürgermeister Antal* munkája, a homlokzati tagozatok és a kerámiák *Marhenke Vilmosé*. Lépcsőháza igen dekoratív, a szobrászati munkákat *Szandház Károly* és *Szabó Antal* készítették.

A ház legfelül attikafalás, balusztrádos. Két körmös griffmadár is őrzi a ház csúcsát. Ablakai a második emeleten szegmens ívesek, timpanonos záródásúak a harmadikon. A rizalitokat falpillér fogja össze, a koronázó párkánynál jön kima,

fogasléc és rozetták. Ezek a reneszánszra jellemzők. Ilyen a rusztikus lábazat, a kannelurás – vájatos oszlopok, a virágfüzérek a homlokzaton, az ablakok ívzugiban lévő szobrok. A bejárati kapu remek munka (két női fej és rózsák). 4-4 márványoszlop fogadja a betérőt, jön elemekkel. A lift előtti fulkében fürdőző női alak áll. A fölépcsőház márványoszlopokkal, freskókkal (*Lotz Károly*) ékes. A ház előtt állt a Millenniumi Földalatti Vasút egyik megállója, (*Schikedanz*-féle, *Zsolnay* csempékkel) amit 1896-ban elsőnek adtak át Európában. Az út fakockáit 1884-ben rakták le, amit *Gregersen* norvég ács-

mester gyártott. Az útvonal 2310 méter hosszú, *Alfonz* spanyol király látogatására az út elején 1908-ban a diadalkaput *Márióti Géza* sokoldalú szobrász és építész tervezte.

A ház I. emeletén lakott a *Polányi család*. Ők Nobel díjast is adtak a világnak. *Polányi Károly* gazdaságtörténész, *Polányi Mihály* filozófus, természettudós. *Polányi János* már külföldön született és 1986-ban kémiai Nobel-díjat kapott.

Az Andrassy út a boldog békeidőkben, 1870-től az első világháborúig élte fénykorát. Házaira a neoreneszánsz jellemző, letisztult nyugodt, elemek, kiegyensúlyozottság. Szinte minden palotánknak van mása Itáliában. A régi Múcsarnok a veronai Pal. *Bevilaqua-t*, *Hauszmann Alajos Batthyány*-palotája az Oktogonnál a firenzei Pal. *Strozzi-t* mintázza. A Fonciere-palotánál a római *Farnése*-palota elemeit találjuk, de a firenzei paloták szépségét is.

Evangelikus templomok

Pesten városfalon kívül, Budán a vár falán belül

••• Harmati Béla László PhD

A három, ma a fővárost alkotó Duna-parti városban, Pesten, Budán és Óbudán egészen a 18. század végéig nem telepedhettek le protestánsok. Így az akkor még Pest kö-

rüli falvakban jelentek meg a nagyrészt német és szlovák anyanyelvű evangélikus telepesek. Az

evangelikusok legrégebbi temploma a fővároshoz csak 1950-ben csatlakozott Cinkotán épült. A középkori eredetű, a török időkben részben elpusztult templom, többszöri átépítés és bővítés után 1775–1776-ban nyerte el mai formáját. Berendezései a 19. században épültek, ma látható oltárképét *Vastagh György* festette 1891-ben. Cinkota fiókegyházai voltak a 19. század végéig a ma működő külső-pesti gyülekezetek.

A teleszerzési tilalom miatt Pest körül félkörben telepedtek le a protestáns családok, mint Pilisen a Beleznay, Aszódon a Podmaniczky, Pécelen a Ráday, Acsán a Prónay, Domonyban a Radvánszky, Szirákon a Teleki főúri familiák, a birtokos köznemesség soraiban pedig többek között Péteriben a Pongrácz és Földváry családok. *II. József* Türelmi Rendelete (1781) után Pest-Buda kiemelt szerepe miatt csak lassan haladtak előre az evangélikusok templomépítésre vonatkozó erőfeszítései. Pest első evangélikus temploma a mai Deák Ferenc téren épült, az egykori városfalon kívül. A gyülekezet mind a mai napig megőrizte nevében történeti elnevezését, Pesti Evangélikus Egyház Deák téri Egyházközség. Buda és Pest katonai parancsnokának, az evangélikus *Coburg Josiás* herceg tábornaszernagy közbenjárásának volt köszönhető, hogy javaslatára az evangélikusok kérelmezték tulajdonul a *III. Károly* által épített Invalidus, más szóval Gránátos kaszárnya katonai fásudvarának kincstártól történő átruházását templom- és iskolatelek céljára.

Krausz János volt az első földszintes épület tervezője (1794), mely a templom felépüléséig szolgálta a gyülekezetet, mint imaterem és iskola. A templom terveihez is hozzáfogott, de ő időközben elhunyt, így segédje, a fiatal *Pollack Mihály* vette át a tervezést és ő fejezte be a templomot (1811). A klasszicizáló stílusú épület végső formáját *Hild József* dór fejezetű, timpanonos por-

A Deák téri templom 1875 után, amikor még gázlámpák világítottak

tikuszával érte el 1855-ben. Szerkezeti okokból 1875-ben le kellett bontani a kis méretű harangtornyot. Időrendben a harmadik templom a Budavári evangélikus templom, mely *József nádor* evangélikus feleségének, *Mária Drottjának* hathatós támogatásával épült a Dísz tér és a Szent György tér találkozásánál 1847-ben. Ez a templom már csak néhány korabeli ábrázolásról ismert. A 19. század végén a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Főparancsnokság épületének építése miatt a templomot el kellett bontani. A gyülekezettel történt megegyezés szerint az új budavári templomot a Bécsi kapu téren építették fel 1895-ben neo-barokk stílusban.

Említésre méltó a templomok sorában a *Pecz Samu* által tervezett fasori evangélikus templom (1903–1905). A historizáló kéthajós épület a gótikus stílust követi külső formájával és belső díszítőfestésével. *Benczúr Gyula* oltárképével és *Róth Miksa* üvegablakaival gazdag belső dekoráció valósult meg.

Fotók: Zempléni Múzeum, képeslapgyűjtemény

A budavári Bécsi kapu téren 1895-ben épített templom

Wekerlei Székelykapu Napok

Tizenötödik alkalommal rendezte meg május 17-től 19-ig a Wekerlei Futóklub és a Magyar Kollégium Kulturális Egyesület, valamint társszervezőként a Wekerlei Társaskör Egyesület a kispesti wekerle telepiek éves nagyrendezvényét, a Wekerlei Székelykapu Napokat. A Magyar Kollégium Kulturális Egyesület elnöke, *Romhányi András* a kispesti képviselő testület júniusi ünnepi ülésén Kispest Díszpolgára kitüntetést vehette át: „A nevéhez fűződik a Wekerlei Séták gondolata, ő volt a wekerlei centenáriumi programsorozat megálmodója és szervezője, az ő alap gondolatai alapján készült el a Wekerlei Életfa. Feleségével együtt találták ki és hozták létre a máig sikeres Wekerlei Székelykapu Napokat.” A sok érdekes összefoglaló rendezvény a kerületrész apraja-nagyját egyaránt megmozgatta. Egész napos programjaik közül a telep főbb nevezetességeit bemutató helytörténeti kocsikázás (Wekerle titkai) sem hiányzott.

Ünnepelt festőfejedelem

• (Folytatás az 1. oldalról.)

Az 1905-ben felszentelt szakrális épület oltárképét a festőművész nagy gonddal, két éve alatt, 1911 és 1913 között alkotta. A gyermek Jézus előtt hódoló Napkeleti bölcsek témáját feldolgozó festmény több szempontból párhuzamba állítható a bazilikában készített oltárképpel. Mindkét alkotáson az ábrázolt szemé-

Epreskerti műteremháza Klósz György 1890 utáni felvételén

elfogadó kézmozdulattal fogadja. A barokk stílust több festészeti eszközzel megidéz- ző oltárkép, egyedi esztétikai hatást nyújt a minden részletében a gótikát idéző templomtérben.

B e n c z ú r Gyula 1920. július 16-án hunyt el a Nógrád megyei Dolányban, ahol műtermes villájában élete utolsó éveinek jelentős idejét töltötte, ez a napjainkban Szécsényhez tartozó kis település 1927-ben vette fel nevét, Benczúrfalva névvel tiszteleg egykori neves polgára előtt.

Fotó: FORTÉPAN /BFL- /HVBFL.XV.19.d.1.07.038

Fotó: Dr. Cásos Miklós: Ujaim, a Te szeméid e házra nézzenek – 100 éves a Budapesti Farsori Evangélikus templom, 26. oldal

Az idős mester a műtermében, a készülő farsori evangélikus templom oltárképénél

Korai történelmünkről

Julianus-megemlékezés a Lánchíd Körnél

•••• **Gergely Attila**

A múlt újra meg újra mozgásba jön, mintha nem akarna múlttá válni, mintha nem tűrné a sémákat, amelyeket az utókor megpróbálna ráhúzni. Az ezredforduló óta új horizontok nyílnak a korai magyar történelem kutatása előtt is: az újat a régi tartogatja, az, ami évszázadok-évezredek óta ott van a felszín, a ráakódott anyagi és tudati rétegek alatt.

Történelmünk korai, a honfoglalás előtti szakaszának megújuló kutatásáról nyújtott avatott áttekintést január 26-án, a Lánchíd Kör immár 35 éve hagyományos *Julianus-megemlékezésén* dr. *Sudár Balázs*, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Előadásában ki-

emelte a korai magyar közösségnek még a honfoglalás előtt, feltehetően a 9. század első felében, végbe ment szétszakadását, mint történelmünk egyik lényeges, ehhez képest alig kutatott fordulatának kérdéskörét.

A hagyományos történetírás és forráselemzés módszerein túl a nyelvészet, az összehasonlító néprajz, a kulturális antro-

Nemzetsgfők viselete a honfoglalás korában

pológia eredményeit bevonva, rávilágított Julianus és társai útjainak tágabb háttérére: a magyarság korai szétválásának a tudomány mai állása szerint feltételezhető okaira és folyamataira. A Hilton Szálló Anjou-teremben összegyűlt népes hallgatóság által nagy érdeklődéssel kísért előadás egy új, napjainkban körvonalazódó értelmezésben vette sorra egyebek között a tárgykör egykori arab és bizánci forrásait, Árpád-kori magyar krónikáit, vagy az utóbbi évtizedekben az Uráltól és a Kaukázustól a Kárpátokig feltárt leleteit. A rendezvény visszhangja a kérdéskör és az előadó által követett tárgyilagos közelítésmód iránti érdeklődés tartósságát tanúsította.

Az évente tartott emlékülés keretében a Lánchíd Kör koszorút helyezett el Julianus és *Gerhardus (Gellért)* domonkos szerzeteseknek a Hilton Szálló templom-udvarán álló emléksobránál – és itt is köszönetet mond a szálló vezetésének a megemlékezés helyszínének biztosításáért, valamint a Budavári Önkormányzatnak és a Nemzeti Együttműködési Alapnak a program támogatásáért.

Pest trolijai

Orosz, majd magyar termék

•••• Dr. Róbert Péter

Terézvárosunk utcáin jellegzetes látvány, szinte már tartozik a trolibusz. Eredeti angolos nevét a trolejbuszt (az angol trolley-ból, ami kerek kiskocsit jelent, amely a felsővezetéken volt alkalmazva) a pestiek hamarosan trolira rövidítették és hamar megkedvelték. Népszerűségét jó tulajdonságai indokolták: árammal megy, mint a villamos, de nem sínen, gyorsabb is nála, az autóbusszal ellentétben nem benzinmotoros, tisztább üzemeltetésű jármű.

Napjaink fontos tömegközlekedési járműve a trolibusz, régebbi, mint gondolnánk!

Már a 19. században felmerült a vasút villamosításának gondolata. Megszületett a városi villamos, és 1882-ben Berlin Spandau nevű elővárosában Werner Siemens megalkotta az első 540 méteres trolibuszvonalat. Igaz, hogy az „electromote” kevesebb utast szállított, mint egy mai mini-busz, de a villamossal ellentétben nem volt sínhez kötve, és pótkocsiján árút is vitt.

Budapesten 1933. december 16-án indult meg a „felsővezetékes autóbusz”, Óbudán a Vörösvári úttól az óbudai temetőig 2,5 kilométeres szakaszon járt a „7” jelzésű kocs, amit színe miatt „sárgarigó omnibusznak” neveztek a budapestiek.

Mivel a villamosok és autóbuszok az ostromban nagy károkat szenvedtek, 1946-ban a BSZKRT 45 járműt kért, de nem kapott. Csak 1949. október 26-án érkezett 25 MTB-82 típusú szovjet jármű, amelyeket a Damjanich utcai remizben helyeztek el a BNV-n kiállított és ajándékba itt hagyott példánnyal együtt. A Király utcai 10-es villamos vonalán indult az új „trolejbusz” első járata – a villamos járatát megszüntették a szűk utcában. November 7-re tervezték, de időjárási okok miatt késtek vele, így december 21-én adták át, Sztálin 70. születésnapjára, s ezért kapta a 70-es jelzést (A kommunista diktátor, Joszif Visszarjov-

1949. december 21-én elindult az első terézvárosi trolis 70-es számozással

Fotó: bkvtablak.gportal.hu

1987-ből egy 70-es trolis járatábla sablonnal fújva

novics Dzsugasvili az újabb ismereteink szerint 1878 decemberében született, azaz a 71-es szám lett volna az igazi – a szerk.). Következő években mindig eggyel növelték a számozást, az új vonalak, a 72-es, majd a 73-as, 76-os érintették a VI. kerületet. Ahogy annak idején a villamos első járata is a Nyugati és a Király utca között járt és az autóbusz, majd a földalatti is az Andrássy úton (azaz alatta!) haladt, ez az új jármű is a pesti oldalon, a Terézvárosban mutatkozott be.

1950-ben kettő, de 1952-ben 25 jármű érkezett a Szovjetunióból, majd megindult a hazai gyártás is. A kezdeti cél, a Rákóczi út forgalmának tehermentesítése fényesen sikerült, a felmérés szerint húszezeren választották az új járművet, a trolit ahogy becézték. Még sláger is született róla:

„Trolis trolibuszra vártam én
Jött is halkan, könnyedén...”

Népszerű lett az új jármű, szívesen dolgoztak rajta az emberek, a vezetőket 5-hetes tanfolyamon képezték, főleg az autóbusz sofőrök közül. Az 1956-os forradalomban sok felsővezeték és kocs megsemmült a 71-es járatot meg is szüntették. Megjelentek a pótkocsis járművek, de ezek nem váltak be, a csuklós igen. 1970-re tervezték lecserélésüket autóbuszokkal, de az olajár robbanása megmentette a trolit, az olajválság elhozta a jármű „reneszánszát”.

Sokat változott az elmúlt 70 évben! Az orosz gyártmányt magyar váltotta fel, a kalauzok először leültek, azután eltűntek. Tervek vannak a részben kötöttpályás változat bevezetésére, ez Rómában filobusz néven nagyon népszerű. Reméljük, hogy az öreg – de nem aggyastyan – trolis még soká fogadja az utazni kívánó pestieket! Sok terézvárosi utazik rajtuk ma is...

Fotó: FORTEPAN / Magyar Rendőr

Feldolgozatlan múlt

Belváros–Lipótváros Budapest Főváros V. Kerület Önkormányzata és a Gulagokban Elpusztultak Emlékének Megőrzésére Alapítvány *GULAG történetek – Feldolgozatlan múlt* címmel pályázatot hirdet fővárosi középiskolás diákok számára. Szinte minden magyar családot érintett a második világháború után Szovjetunió GULAG-GUPVI táborai rabszolgaként elhurcolt 600 ezernél is több magyar sorsa, ahonnan egyharmaduk sosem térhetett haza. Sorsukról, életükről a rendszerváltoztatásig államellenes izgatásnak számított beszélni. Pályázatuk célja a fiatalok részvételének lehetővé tétele az emlékezési, feldolgozási, feltárási folyamatba. Pályázni digitális formában lehet egyénileg vagy maximum 3 fős csapatban a különféle műfajokban: tánc, zene, irodalom, fotó, rajz, festmény stb. Benyújtásának határideje: szeptember 15. Részletes tájékoztatás, háttéranyagok: https://gulagalapitvany.hu/esemeny/gulag_tortenetek

Kincseink a föld alól

Két időszakos és egy szabadtéri kiállítás

•••• gábriel

Budavári régészeti kutatások kiállításával lépett a nyilvánosság elé *Népešsy Noémi*, a Budapesti Történeti Múzeum új főigazgatója, az Óbudai Múzeum korábbi igazgatója. Április 16-án a Várnegyed a föld alól - 10 év régészeti kutatásai a budai Várban című időszakos tárlat megnyitóján a Vármúzeumban köszöntötte a megjelenteket.

Az első emeleti bemutató tér négy üvegvitrinében kiállított negyven restaurált műtárgy reprezentálja a budavári építkezéseket megelőző mentőásatások legfontosabb leleteit.

Az elmúlt évtized jelentős budavári fejlesztései melléktermékeként jelentős építészettörténeti ismeretekhez és régészeti anyaghoz is jutottunk: a Karmelita kolostor – egykori magyar főúri palota, majd a budai pasák palotája; a Budavári Palota keleti, különböző korú vár- és támfalak felújítása; a Tárnok utca 10. szám révén a néhai Szent György piac; a Dísz tér 4-5. számból a kremsmünsteri bencés apátság házától a '45-ös ostrom előtti pápai nun-

Az Erdélyi bástyát az 1530-as években, Szapolyai János király uralkodása idején építették

lyi rezidencia és városának történetét. A július végéig látogatható időszakos tárlat kurátora *Takács Ágoston* és *Terei György* volt.

ket *Népešsy Noémi* főigazgató. Az első bástya – Pop-up kiállítás egy erődítmény rejtett kincseiről két helyszínen elnevezésű időszakos tárlatot a Budapesti Történeti Múzeum és a Várkapitányság Nonprofit Zrt. együttműködésének köszönhetjük.

A számítógépes nyelvezetben a pop-up (angol: felugró) kifejezés a web-es felületeken felugró, reklámtartalmú ablakot jelent. Az Erdélyi bástyát is a várfal vonalából kiugorva, olasz mintára az 1530-as években, *Szapolyai János* király alatt építették.

A Tánácsics utca 9. szám alatti telken végzett ásítás eredményeit két helyszínen lehet megtekinteni. A Tánácsics utca 9. számú ház ingatlanán (egykori *József* lovassági laktanya, 1848–1849-ben börtön, az 1920-as évektől a Pénzügyminisztérium használta, 1948-tól háborús jóvátételként 2014-ig az USA követségi területe volt, a magyar-amerikai ingatlancsere megállapodás után vált kutathatóvá) a feltárt Erdélyi bástyát szabadtéri kiállításként, a Vármúzeumban az itteni feltárás régészeti leletanyagát és ehhez kapcsolva a török kori Buda történetét tudjuk megtekinteni. A gazdag régészeti anyag (fegyverek, pipák, porcelánok, lakatok...) többek között két kincsleletet is tartalmaz. Utóbbiakat már 2019 januárjában előzetesen meg lehetett tekinteni a Vármúzeumban: a bástya belső oldalán egy szütyőben több száz török és európai ezüstpénzt és négy török aranypénzt, a bástyafal egyik üregében hét török aranypénzt találtak.

Az október 31-ig látogatható kiállítás kurátora *Sudár Balázs* és *Terei György* volt.

A Várnegyed a föld alól... kiállítás a két kurátora: Takács Ágoston és Terei György

ciatúráig; a Palota út és a Dísz tér találkozási Árpád-kori zsinagógát rejtett; a Várkert Bazár; a Mátyás-templom...

Kiállításuk falain elhelyezett szöveges és képes ismertetőik a 13. századtól 17. századig bezáróan tárják elénk az egykori kirá-

Május 24-én ismét egy régészeti témájú kiállítás megnyitóján üdvözölhetett min-

Egészségügy a Hegyvidéken

Időszaki kiállítás nyílt Zugligetben

••• Földváry Gergely

A Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény új időszaki kiállítása az „Egészségügy a Hegyvidéken” címmel nyílt meg június 6-án a Lóvasút Kulturális és Rendezvényközpont Gyűjteményi épületében. Másnap ugyanitt, a „Peron” terében mutatták be Balázs Attila Zugliget története című reprezentatív, sok újdonságot tartalmazó albumát is. Kiállításunk a Hegyvidék egykori egészségügyi múltját ismerteti különböző kórházain, klinikáin, szanatóriumain és a további egészségügyi intézményein keresztül.

A Peronon
– Balázs Attila könyvének bemutatóján

A Hegyvidéket már a 19. században Pest tüdejeként emlegették, nem véletlen, hogy számos gyógyászati intézmény talált itt otthonra: a Szent János Kórház, a Vöröskereszt Erzsébet Kórháza, a budai Helyőrségi Kórház vagy a Kútvölgyi Kórház. Ezen kívül különböző szanatóriumok, mint az Erzsébet Királyné-, József főherceg-, Révész Margit-, Siesta-, Svábhegyi- vagy a Preischich Szanatórium is itt, a Hegyvidéken kezdtek működni.

Megismerkedhetünk a múltbéli egészségügyi ellátással, a kórházak és szanatóriumok életével, azok 19–20. századbéli változásaival, a gyógyszerárak és a helyi mentősök történetével is. Tárlókban neves orvosok, sebészeti, szemészeti, bel-

Már a 19. században
Pest tüdejeként emlegették

gyógyászati és nőgyógyászati műszereit tekinthetik meg a látogatók, amelyeket több neves intézményből kölcsönözték a kiállításra. Található műtárgy a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumból a Szent János Kórház magángyűjteményéből, de a Kresz Géza Mentőmuzeumból és Németh József gyűjtőtől is található 5 darab régi korabeli makett mentőautó és egy 1896-os lovas mentőjármű. Sőt a mentőzés történetéhez tartozik az is, hogy látható dr. Lengyel Árpád

mentőorvos rendkívül értékes hagyatékanak is egy-két darabja, aki az elsüllyedt Titanic túlélőit megmentő RMS Carpathia magyar óceánjárón dolgozott. Ő irányította a Titanic utasainak mentését és biztosította a több mint 700 túlélő első ellátását és felügyeletét, nem mellesleg később Budán praktizált, így kapcsolódik a Hegyvidékhez.

A kiállításban számos hatalmas fotót láthatunk, mind a tablókban mind az eltolható könyvespolcokon. 2020. január végéig lesz látogatható, remélve, hogy addig sok kerületi és budapesti lakos fogja megtekinteni a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény új időszaki tárlatát.

Hely- és ipartörténeti filmfesztivál

A Wekerlei Társaskör Egyesület az elmúlt évek filmszemléinek (CÉGÉR Ipartörténeti és helytörténeti dokumentumfilm fesztivál) sikere után harmadik alkalommal ad ki pályázati felhívást amatőr és profi alkotók ipartörténeti és helytörténeti dokumentumfilmjeire. Országos szintű pályázatukra szeptember 15-ig öt kategóriában lehet nevezni. Az előszűrés után a versenybe válogatott filmeket és annak alkotóit kiadványban is meg kívánják jelentetni. Részletes tájékoztatást, pályázati kiírást, jelentkezési lapot az egyesület honlapján (www.wekerletelep.hu), a nyitólapon alul elhelyezkedő Felhívásra kattintva olvashatunk. A döntőbe jutott alkotások bemutatását november 9-én és 10-én tervezik.

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Közhasznú besorolású egyesületünk éves közgyűlését május 23-án a Hegyvidéki Helytörténeti

A megjelenteket *Breinich Gábor*, a Társaság elnöke és *Földváry Gergely*, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény történésze köszöntötte, majd utóbbi tájékoztatást adott a gyűjtemény múltjáról, jelenéről és az épület felújítását ismertette, bemutatva annak tereit is.

Ezt követően egyesületünk elnöke ünnepléses keretek között *Fericsán Kálmánné* és *Reisinger*

Gyűjteményben (zugligeti Lóvasút Kulturális és Rendezvényközpont) tartotta meg.

Imrénének átadta a tízéves tagsági munkájukra emlékeztető törzstagsági emlékérmét.

Az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság elnöke, *Fericsán Kálmánné*, számolt be a Társaság 2018. évi tevékenysége és gazdálkodása március 6-i ellenőrzése során tapasztaltakról. Összességében megállapította, hogy a Társaság nyereséges évet zárt, az Alapszabályában rögzített feltételeknek megfelelően működött, feladatait színvonalasan látta el az elmúlt évben.

2018. évi tevékenységükről az éves egyesületi beszámolót és közhasznúsági mellékletét, valamint a 2019. évi munka és költségvetési tervet írásban terjesztette elő *Gábrriel Tibor* titkár – bejelentve, hogy ezeket tagjaiknak e-mailon megküldte, több példányát kinyomtatva a helyszínen betekintésre átadta, a kivetítő-ernyőn is megtekinthetővé tette, valamint majd a fővárosi Helytörténeti Portálon is elér-

hető lesz. Előterjesztéseit szóban is összefoglalta és az egyesület 2018. évi tevékenységét bemutató képek vetítésével illusztrálta. A Honismereti Szövetség anyagi támogatásának köszönhetően sikerült megrendezni legjelentősebb éves programjukat, a *Genius loci – Budapest és nemzetiségei* című konferenciájukat 2018. április 19-én Budapest Főváros Levéltára konferenciatermében. A nagy érdeklődést keltő rendezvényen a konferencia hét előadója átfogó képet vázolt fel a kiegyezéstől napjainkig tartó időszakban Budapest nemzetiségeinek helyzetéről, térszerkezetének alakulásáról, a német, a szlovák, a szerb, a cigány nemzetiségek fővárosi történetéről.

Idei főbb terveikként említette a *Városunk* című periodika grafikai megjelenítésének és tipográfiájának megújítását, terjedelmének számonkénti 20 oldalra növelését, valamint az egyesület Helytörténeti Portáljának teljes átalakítását, modernizálását – hangsúlyozta, hogy mindezek a jelenlegi közgyűlésig már meg is valósultak.

Budapesti Históriaik

A Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára Budapesti Históriaik című előadást-sorozatát minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 2.

- *Az Erdélyi bástya feltárása*

Előadó: *Terei György*, régész

- *Egy fél évszázados múzeum a város szívében*

Előadó: *Csibi Kinga*, gyűjteményvezető, történész

November 6.

- *A Tanácsköztársaság budapesti kultúrpolitikája*

Előadó: *Dr. habil. Újváry Gábor*, történész

- *A szecesszió gyöngyszemei Budapesten*

Előadó: *Puha Titusz*, fotós

December 4.

- *Szilágyi Erzsébet lakhelye Budán*

Előadó: *Dr. C. Tóth Norbert*, történész

- *A Kopaszi-gát története*

Előadó: *Dr. Horváth Péterné*, helytörténész

Elismerő oklevél

Ekevasba fogott madárszárny

A Tomory Lajos Múzeum Ekevasba fogott madárszárny – Kondor Béla a repülés vonzásában című állandó tárlatát 2019-es pályázaton elismerő oklevéllel tüntették ki. Oklevelüket május 19-én a Múzeumok Majálisán, a Magyar Nemzeti Múzeum előtti központi színpadon vehették át. Erre az országos szakmai elismerésre büszkén tekinthetnek a múzeum munkatársai és vezetője, *Heilauf Zsuzsanna* igazgató. Az elismerést kapott team szakmai vezetője, *Szabó Zsófia Lilla* művészettörténész és a csapat két másik tagja első állandó kiállítása volt a Kondor-emlékszoba.

Fotó: megarymuzeumok.hu

Galgóczy Zoltán alpolgármester, **Heilauf Zsuzsanna** és **Szabó Zsófia Lilla** az elismerő oklevéllel

Lánglovagok a Kertvárosban

Önkéntes tűzoltó egyesületektől a tűzoltóságokig

••••gt

A Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezetközpont Veres Péter úti világlájában június 6-án nyitották meg a Tűzoltók a város peremén című kiállítást. Az önkéntes tűzoltó egyesületek, majd 1948 utáni tűzoltók életébe ad betekintést a mai XVI. kerület területén. Igazi ritkaság ez, egyedi témaválasztása – és kivitelezése – messze kiemeli a kerületi közgyűjtemények szokásos tárlatai közül. Szép példája egyben egy kerületi gyűjtő, a kerületi közgyűjtemény és a kerületi önkormányzat együttműködésének.

Tárlatuk megvalósítása elsősorban *Hózer Benjámint* érdeme. A kiállított tárgyi és fotóanyag 90 százaléká magángyűjteményéből származik, de felvállalta a tárlat kurátorának feladatait is.

Kiállítási termék falán kronológiai sorrendben tájékozódhatunk a kerület néhai lánglovagjairól. Egykor önkéntesek végeztek a településeket pusztító tűzvész megfékezését, főállású munkájuk mellett. Civil szervezeteik megbecsült részét alkották egy-egy település társadalmának. A 20. század első feléből Rákosszentmihály, Sasalom, Mátyásföld és Cinkota önkéntes tűzoltó-egyesületeinek életét megőrző

csoporthoz tartozó szertárképek, a második világháború előtti és alatti légtalmi szervezetek valamint tárgyi emlékeik idézik fel egy néhai békes időszak emlékét.

Tárlatuk második fele a második világháborútól napjainkig terjedő időszakba ad betekintést. A polgárság szervezeteinek felszámolása során az önkéntes tűzoltó egyesületeket is 1948-ban feloszlatták, felszerelésüket államosították és hivatásos tűzörségeket hoztak létre. Az 1956-os forradalom és szabadságharc után ismét lehetővé tették önkéntes szervezetek felállítását is. A hivatásosak mellett a későbbi XVI. kerületben jórészt az üzemi tűzoltóságokra bízta a katasztrófavédelmet – így született meg legnagyobb „önkéntes” egységük, az Ikarusz mátyásföldi üzemegységének tűzoltósága. 1995-től a tűzoltók szakmai felügyelete központi

szintűnek maradván, korábbi ingó- és ingatlan vagyonuk, fenntartásuk és működtetésük a helyi önkormányzathoz került.

Kiállításuk ritkaságszámba menő szerkesztett képanyaga egyrészes fekete mű-

A kiállítás megnyitóján a kurátor, *Hózer Benjámint* tart tárlatvezetést

anyagkeretekben látható, a kiállított muzeális tárgyi anyagok

üvegtárlókba vagy üveg alá helyezve tekinthetők meg. A tűzoltó és légó egyenruhák a légó láda ritkaságai mellett a terem egyik végét zárják le. A tárlat szimmetrikus megjelenése (plakátok, tárlók, képek, stb.) átgondolt koncepcióra utal, mely feltehetően a kerületi helytörténeti gyűjtemény vezetőjének, *Széman Richárdnak* köszönhető.

Ipar, forma, háztartás

Részvénytársaságként született meg 1922-ben a Porcellán-, Kőedény- és Kályhagyár Rt., amely 1924-ben jelentős állami támogatással indította meg termelését kispesti gyárában. E gyár termékeiből összeállított kiállítást nyitott meg má-

jus 30-án (a június 1-jén kezdődő Kispesti Városünnep előtt), a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény az Ady Endre úti Nagy Balogh János kiállítóteremben.

Gyárunk termékei, a bemutatott konyhai eszközök (funkcióik szerint csoportosított tányérok, tálak, fűszertartók, csészék, bögrék és egyéb konyhai edényáruk) részben a kispesti kerületi gyűjtemény, részben az egyik internetes közösségi háló Gránit kiállítás-2019 címen – a kispesti gyűjtemény kezdeményezésére – létrehozott csoport tagjainak tárgyaiból állt össze. A tárlatukon bemutatott, a két világháború közti időszak art deco jellegű konyhai kőedénytárgyai széles körű népszerűséget élveztek egykor – és napjainkban is.

November elejéig megtekinthető tárlatukat a megnyitóval egyidejűleg bemutatott kiállítási prospektus (A/5-ös nagyságú, színes, 24 oldalas, matt műnyomó papíron) később is megőrzi, a tárlat kurátorainak (*Mohay Orsolya, Siklós Zsuzsanna*) munkáját dicsérve.

A tárlatot dr. Peterdi Vera néprajzkutató nyitotta meg

125 éves múzeum

„Íme itt a magyar Pompeji és Herculaneum”

••• Lengyelne Kurucz Katalin

A Budapesti Történelmi Múzeum Aquincumi Múzeuma 1894. május 10-én nyitotta meg kapuját a nagyközönség előtt. A múzeumalapítással a főváros a nemzetközileg is jelentős régészeti leletanyagnak nemcsak az elhelyezéséről gondoskodott, hanem annak tudományos feldolgozását és bemutatását is megvalósította.

Az aquincumi romkert „Dirké” védőépületében megrendezett időszaki kiállítás a megnyitás óta eltelt 125 évnek állít emléket. A tablók rövid, tömör ismertetést nyújtanak a múzeum eddigi működése alatt történt legfontosabb tudományos és ismeretterjesztő eseményekről. Színes fotómontázs villantja föl a múzeum mindennapi életét az elmúlt évtizedek alatt, ízelítőt adva az itt megfordult látogatókról, a múzeumi események egész soráról. Mozgófilm részletek idézik a korábbi híradások aquincumi eseményeit. A kiállítást magába foglaló védőépületet kívülről határoló üvegfallakon visszaköszönnek az emblematikus aquincumi épületek és épületerekonstrukciók (az *Orczy Gyula* által tervezett első múzeumépület, a fórum középületei, a város 1800 évvel ezelőtti képe). Tetején ásatást imitáló figurák hívják fel a figyelmet a kiállítás helyszínére.

A kis tárlat látogató- és családbarát elemeket is magába foglal: interaktív játékok (forgatható oszlopkirakó, 3 D puzzle, óriás-

kocka kirakó) és mini ásatás ismerteti meg a gyerekközönséggel a múzeum érdekes leleteit és tevékenységét.

Az évfordulós bemutató része az Aquincumi Múzeum ünnepi rendezvény sorozatának. Ennek keretén belül szerveződött a 30 éves múltra visszatekintő „FLORALIA – tavaszünnepek” római hagyományörző program, mely idén az „Ókor hangjai” című nemzetközi zenei workshoppal egészült ki, melynek középpontjában az intézmény világhírű lelete, az aquincumi orgona állt. A nap koncerttel zárult a polgárvárosi

A színes fotómontázt a tárlat kurátora, Lengyelne Kurucz Katalin (középen) ismerteti

amfiteátrumban, ahol a Keep Floyd együttes a Pink Floyd Pompeji-

ben megrendezett koncertjének magyar változatát adta elő „Live at Aquincum Amphitheatre” címmel.

A 125 éves az Aquincumi Múzeum című kiállítás 2019. október 31-ig látogatható.

Óbudai Múzeum

mb. vezető: Felbermann Judit,
tel./fax: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Neogrády László Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–18, Szo: 10–14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történelmi Tár

Helytörténelmi munkatárs: Keleti Éva,
tel.: 369-3688,
1077 Bp., Csányi u. 5.,
nyitva: V–Cs: 14–18, P: 10–14 óra

Ferencvárosi Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18, Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10–14, Cs: 14–18 óra.

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K, Cs, Szo: 14–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt,
tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,
cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45-47.,
nyitva: H–P: 10–19 óra.

Hegyvidéki Helytörténelmi Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely,
tel.: 06-70-360-2447,
cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64.,
nyitva: Sze–V: 10–18 óra.

Angyalöldi Helytörténelmi Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,
tel.: 06-30-453-3693,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténelmi Műhely

(szakmai besorolás nélkül)
Helytörténelmi munkatárs: Bese Judit
tel.: 220-6777; 06-70-408-9333,
cím: 1146 Bp., Hermina u. 3.
nyitva: időegyeztes alapján

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténelmi Gyűjteménye

Vezető: Csibi Kinga,
tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K–P: 10–16, Sze: 12–18,
Cs, Szo: 10–14 óra

Kertvárosi Helytörténelmi és Emlékezet Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Villányi Péter,
tel.: 06-20-417-1956,
cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157.,
nyitva: H–Cs: 9–16, P: 9–14 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilau Zsuzsanna,
tel.: 290-1585, 06-20-316-9885,
cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116-118.
nyitva: Cs–P: 10–18,
Szo: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa,
tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
nyitva: K–P: 14–18 óra,
páros heteken Szo: 10–14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: H–P: 10–18 óra.

Csepeli Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián,
tel.: 278-2747,
cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
nyitva: Sze: 8–14.30, P: 14–18,
Szo: 9–13 óra.

Nagytétényi Helytörténelmi Kiállítóterem

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Wahl Ildikó,
tel.: 06-20-237-1920,
cím: 1225 Bp., Nagytétényi út 278.,
nyitva: K–Cs: 9–12, Szo: 15–18 óra.

Soroksári Helytörténelmi Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona,
tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Sztis u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra.

A szecessziók mestere

Kőrössy Albert Kálmán (1869–1955)

••• **Baldavári Eszter**

Lechner Ödön követője, a szecessziók mestere. Így jellemzi a hazai szakirodalom Kőrössy Albert Kálmánt, a méltatlanul elfeledett építész. A terézvárosi Ráth György-villában június 14-én nyitotta meg a Magyar Építészeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum közös kiállítását „Díszítőérzékkel átszótt tudás” Kőrössy Albert Kálmán építészete címmel az építész születésének 150. évfordulójára emlékezve.

A müncheni tanulmányai után hazatért fiatal művész Hauszmann Alajos irodájában ismerkedett meg *Sebestyén Artúrral*, akivel első alkotásaik még a Hauszmannra jellemző neobarokk szellemenben készültek. Hamarosan azonban, a 20. század első éveiben Kőrössy – Városligeti fasori villájának telkén kialakított önálló irodájában – a magyar élővilág növénymotívumaival és állatalakjaival díszített elegáns szecessziós épületeket tervezett, amelyek a német korai Jugendstil legimpozánsabb hazai példái.

Az első ilyen épület az Osztálysorsjáték palota, amely a mai Mátyás pince helyén állt a mai Március 15. téren, amelynek építéséről a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ őriz építés közben, az állványról készített úgynevezett pallérfotókat. A már említett Kőrössy-villa mellett *Walkó Lajos* egykori kereskedelemügyi miniszter bér-

gendstil szellemisége érezhető a Váci utcai Philantia virágüzlet portálján és belső berendezésén is, amelynek vörös rézből készült rózsaszalugasai és a belsőben látható intarziás bútorok, s a *Márk Lajos* által festett olaj pannók igazi összművészeti alkotássá emelik a ma is működő virágüzletet.

Kőrössy életműve formavilágának igen gyors változása, fejlődése ellenére az 1906 és 1908 között készült tervek egyértelműen *Lechner Ödön* magyaros formanyelvének átiratai, akivel közösen nyújtották be pályatervüket a Kultuszminisztérium 1905. évi tervpályázatára. Az ebben az időben készült alkotások, mint a *Kölcsey Ferenc* Gimnázium,

vagy a Ligeti úti híd Temesváron díszítésében a háromkaréj, a tulipán és keresztvirág, valamint miniatűr oszlopocskák lelhetőek fel. A magyar formanyelvkeresés megnyilvánulásaként értékelhető a Tündérpalotaként ismertté vált tisztviselőtelepi gimnázium épülete, amely *Kós Károly* és a *Fiatalok* elveivel rokonszenvező, az erdélyi, angol és finn építészetből merítő díszítőformákból nyert ihletést.

Az 1910-es években épült alkotásokra már újra a neobarokk historizálás jellemző. Irodavezetőjével, *Kiss Gézával* közösen jegyzett épületeik közül a budapesti Nádor utcai egykori Magyar Agrár- és Járulékbank épülete, valamint a Pozsony főterén álló Magyar Leszámitoló és Pénz-

Fotók: *Bélaavári Krisztina* / Magyar Építészeti Múzeum

Az 1899-ben családjának tervezett Kőrössy-villa főhomlokzata (Városligeti fásor 47–49.)

váltó Bank impozáns palotája emelkedik ki művészi megformálásával.

Annak ellenére, hogy az első világháború befejeztével a tervezői tevékenységtől elálló építész hagyatéka nem maradt fent egészében, az egykori épületek építészeti elemei, a Budapest Főváros Levéltárában őrzött eredeti tervek és a Magyar Építészeti Múzeum *Sebestyén Artúr* – és *Róth Miksa* – hagyatékából való fotók és iparművészeti tervek segítségével az építész születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett kiállítás egyetlen építőművész pályáján keresztül ad átfogó képet a hazai szecessziós mozgalom sokszínűségéről.

Szeptember közepéig látogatható tárlatuk kurátora *Baldavári Eszter*. Szeptember 25-től október végéig az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, november 14-től január végéig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában lesz megtekinthető a kiállítás.

házának gazdag homlokzati dekorációi a hazai szecessziós mozgalom első megnyilvánulásainak egyike. A német Ju-

A Váci utcai Philantia virágüzlet portáljának dekorációja

Belvárosi emlékek

Négy évtized a helytörténet szolgálatában

•••• Víz László

Az építésügy és a műemlékvédelem szakterületén 1967 óta dolgoztam. Ehhez szorosan kapcsolódó volt a helyi történet és ismeretek megszerzése. Egy jó évtizedes közreműködés után – 1980-ban – kaptam felkérést a kerület vezetőitől a helytörténeti klub vezetésére.

Már induláskor felkértem *dr. Gerő László* c. egyetemi tanárt, (kerületünk neves polgára volt, akiről emléktábla látható a Petőfi tér 3. számú házon) hogy a bizottság (klub) elnöki tisztjét vállalja el. Ezen időszakban öt kis helytörténeti füzetet szerkesztettünk és számos rendezvényen ismertettük kerületünk nevezetességeit, több írásunk is megjelent a Belváros című helyi lapban.

1996-ban a Belváros bemutatkozik című televíziós adást *dr. Bózsöny Ferenc*cel közösen szerkesztettük, aki számos rendezvényünkön működött közre: megemlékezés *Ányos Pál* és *Virág Benedek* pálosokról, *Vörösmarty Mihály* emléksobrának centenáriumán a szobortörténettel kapcsolatban...

A 90-es években – egészen 2007-ig, az önkormányzati lap megszűnéséig – klubunk egy-egy ankétja, eseménye kapcsán a Belváros-Lipótváros önkormányzati lapja és a City TV adott lehetőséget publikálásra. Később a Budapesti Honismereti Társaság közölt rendszeresen fővárosi jelentőségű emlék-írásokat.

A legjelentősebb esemény az Aranykönyv volt, helytörténetünk ötven évéről, 2016-ban jelent meg az önkormányzat kiadásában – *Wohlmuth István* tanácsnok támogatásával.

Az Aranytíz Helytörténeti Klub a Belváros-Lipótváros Önkormányzat kultúrházában minden hónap utolsó csütörtök délutánján várja a városrészünket szeretőket.

Kapcsolatunk alakult ki több helytörténeti szervezettel – például a fővárosi városvédőkkel (egy ideig ennek tag-egyesülete-

ként működöttünk), a Hegyvidékkel, a Klauzál Társsággal, a Budaörsi Lenz hagyományörzőkkel, és nem utolsósorban a Kincses Belváros Egyesülettel, amelynek vezetője *Kacs Kovics Fruzsina* építészmérnök.

Több helytörténeti sétát szerveztünk a kerület jobb megismerésére: a Szabadság térre (*Hajós György* építészmérnök), az Arany János utcába és a Kossuth Lajos térre – *Gavlik Ist-*

Víz László
2017 októberében
a Budapesti História előadójaként

ván fővárosi honismereti barátunk közreműködésével.

Legutóbbi sétánk a fővárosi Központi Városházára vezetett, a szoborrestaurálásról *Szomolány Péter* szobrász tartott előadást és vezetést a gránátos kaszárnya barokk szobraitól – az Atlaszról és a Háború és a Béke allegorikus jelképeiről – ott ahol a megszűnt kápolna helyén van a fővárosi önkormányzat tanácsterme, és az épület nevezetes szülőtte *Klauzál Gábor* 1848-as miniszter.

(*Víz László* okleveles igazgatásszervező-építész, nyugalmazott műemléki felügyelő 1987-ben Budapestért kitüntető jelvényt kapott, Belváros-Lipótváros Önkormányzata 1996-ban Pro Civibus-díjjal, 2005-ben Reitter Ferenc-díjjal, 2018-ban a Jövő Belvárosa-díjjal tüntette ki – a szerk.)

Emléktábla történet

Háromszor avatták fel a Lánchídon

•••• gt

Sok más budapesti közteri emlékmű, szobor és emléktábla történetéhez hasonló utat járt be egy évszázad alatt a Lánchíd budai pilléréén 1920-ban felavatott emléktábla, amely két meggyilkolt ártatlan ember, a Hollánok emlékét őrizte. Krisztinavárosi, Pauler utcai lakásukból 1919. április 22-e éjszakáján a „Lenin-fiúk” *Hollán Sándor* bankigazgatót, ny. miniszte-

A 2011-ben
visszaállított
emléktábla

ri tanácsost és fiát, *dr. Hollán Sándor* kereskedelemügyi államtitkárt, MÁV igazgatót elhurcolták, majd a Lánchíd budai hídfőjénél

hátról fejbe lötték és a Dunába dobták.

Csak 1946-ig hirdethette az áldozatok sorsát a hídpillér

falán a Kereskedelemügyi Minisztérium által elhelyezett emléktáblájuk. 2004-től a Hollán-család tagjai szorgalmazták a márványtábla visszaállítását - sikertelenül. A Bombagyár közösségi blog gyűjtést kezdeményezett és 2009-ben közadakozásból díszes kétnyelvű márványtáblát állított az áldozatokra emlékezve. Ez csak fél évet érhetett meg: vörös festéssel leöntötték, majd megrongálták, végül „eltűnt”. Harmadik alkalommal 2011. április 22-én Budapest Főváros Önkormányzata és a Budavári Önkormányzat közösen állította vissza és avatta fel az eredetivel megegyező szövegű fehér márványtáblát.

Idősebb és ifjabb Hollán Sándor halálának 100. évfordulóján, 2019. április 22-én *dr. Nagy Gábor Tamás*, a Budavári Önkormányzat polgármestere emlékezett meg a tragikus eseményről.

Boldog születésnapot!

Kik voltak, mit akartak

•••• Gaál Károlyné

A Templom téren tartották június 1-én és 2-án a kispesti Városünnepet. A kétnapos rendezvény-sorozat nyitányaként, május 30-án a Nagy Balogh János kiállító teremben Ipar, forma, háztartás – A „kispesti Gránit” konyhai edényei, készletei és reklámárui 1924–1948 elnevezéssel a gyár termékeit bemutató kiállítás nyílt meg. A 95 évvel ezelőtt termelni kezdő gyár egy már fél évszázados településen jött létre.

Széchenyi barátai az alapítók, 48 szellemisége az összetartó erő az Üllői úti átmenő forgalomból élő vendéglősök, iparosok közt. Itt él a rebellis Madarász József a képviselőház korelnöke, erős a Kossuth-kultusz, fogadják Ferenc fiát. Közadakozásból épül Kispest első szobra, apja 1911-ben átadott emlékműve. Szombatfalvy Albert az Újépület bontásából elhozza Batthyány börtönének padlatát, aajtáját, kilincseit, beépíti Kossuth utca 39. szám alatti házába. Berci bácsihoz többször jártak Adyék, de nem tudta kibékiteni velük Boncza papát. A költő nevét utca, Csinszkaét felújított kert örzi.

Az 1871-ben alakult Kispesti község önkormányzatából elhozza Batthyány börtönének padlatát, aajtáját, kilincseit, beépíti Kossuth utca 39. szám alatti házába. Berci bácsihoz többször jártak Adyék, de nem tudta kibékiteni velük Boncza papát. A költő nevét utca, Csinszkaét felújított kert örzi.

1896-ban a község ház díszközgyűlése és a melléje ültetett hét platán a millennium, honfoglaló vezéreink és a 25 éves Kispest programjának jelképe: egyenlőség, testvériség, szabadság, egyetértés, béke, haladás, felvirágzás. Dalkar, tűzijáték, 10 éves Ipartestület a népiünnepélyen. Dr. Madarassy László jogtudós, író, MTA tag jegyzőt barátja, Jókai látogatja, dicséri a fejlődést, az Írók Otthon Köre nevében mond nekrológot sírjánál.

Nemrég halt meg a legnépszerűbb szinkronszínész, a Nemzeti Színház díjjal kitüntetett művésze, Szokolay Ottó. Keresztapja, Bódy János vendéglőjükből

Fotó: Zempléni Múzeum

Kispest főutcája

1894-ben Kispeszt Színházat épített, melyben Móríc Zsigmond első darabja is színre került. Holics Jankát, a polgári tanárnőjét vette feleségül. A vándorszínész Bódy 1908-ban mérnök lett – a Műkedvelők, Miklóssyék és más híres társulatok, Munkás Színjátékok előadásainak törzshelyéből kaszárnyát csinált a háború. Kiváló színész volt Ottó apja, Frigyes is, civil foglalkozása mellett sok gyerekelőadás szervezője. Sinkovits Imre, Bárdi

György, Megyesi Mária, Béres Ilona, Hacsér Józsa, Bánky Róbert, Szekeres Ilona a legismertebb hírességek az innen indulók közül.

Misek szabó házában gyakori vendégei újságíró fiának, Mikes Lajosnak (1905-ig Misek) Nyugatos barátai: Ady, Krúdy nyolc művésztársukkal és lányának férje, Szabó Lőrinc. A 20-as évektől Varju tisztiorvos házában vitáznak: Fenyő szerkesztő, dr. Knob Rotary klubos közigazdász, képviselő a munkásokat védő törvényekről. Könyvtáros lesz Tersánszky, de spontán zenél, énekel a kávéházakban. Erdélyi stílusú Kós Károly Wekerléje, a szegények festője Nagy Balogh János. A régészetben László és Vértes, tanári és kutató munkájukban Simonyi, Kovalovszky, Vajthó, Nemeskürthy alkottak időtálló értékeket.

A tégla szállító Mukihoz kapcsolt két személykocsin jártak dolgozni a 20. századig. A villamoson kirándulók is jöttek. A lakosok fele a Biehn, Hofherr, Jacquard, Teudloff, Lipták, Gránit gyárakban dolgozott, Munkásotthon épült az 1922-ben várossá lett Kispesten. Az 50. évforduló Kossuth-téri kiállítását a kormányzó nyitotta meg, dicsérve a helyi ipart. Válság és virágzás váltakozott a gazdaságban, a társadalmi feszültségek az 1950-ben kerületté vált Kispest 100. évfordulóján sem szűntek meg. A 21. század hozott pozitív változásokat, várjuk a folytatást.

Kincses Belváros Egyesület

Idén már a tízéves születésnapjáról tervezheti megemlékezését tartani a Kincses Belváros Egyesület november 18-án a Zrínyi utcai patinás Duna Palotában. Eredményes évtizedre tekinthet vissza tagságuk és elnökük, Kacsokovics Fruzsina!

Kincses Klubjuk havi összejöveteleinek kéthetente, általában hétfői napon, az Október 6. utca 19. szám alatti KDNP Klub ad helyet – vagy „kitekintenek” egy-egy fővárosi vagy vidéki helyszínre kirándulva.

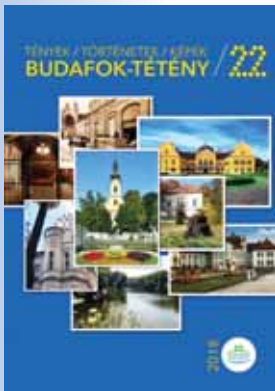
Az egyesületnek – és a kerület önkormányzata támogatásának – köszönhető a Kincses Belváros Kalendárium 2010–2014. évi könyveinek megteremtése, a Belváros-Lipótváros Kincsei két kötetének megjelenése is.

Talán legfontosabb eredményük a kerületi általános iskolások számára évente rendezett helytörténeti vetélkedő. Az idén már hetedik alkalommal megtartott versengés Kerületünk, mint a világörökség része címet viselte – az egyesület honlapján volt elérhető feladatlapja és segédlete. Május 10-én, a Városház utcai Józsa Judit Galériában tartott döntőn első helyezést megosztva nyert a Szemere Bertalan Általános Iskola és Gimnázium, valamint a Váci utcai Ének-zenei Általános Iskola csapata. Az első három helyezést elérők egy napos visegrádi kiránduláson, táborozáson vehetnek részt.

Budafok–Tétény története

••• Dindi István

Bayer Árpád, Dindi István, Garbóci László, Janzsó János: *Tények, történetek, képek – Budafok-Tétény/22.* Grafikai tervezés, tördelés: Tóth (Avanti) Péter, Felelős kiadó: Karsay Ferenc polgármester, Készítette: Pantopress Nyomda KFT, Bp. 2018, 484 p.

Harminc év után 2018-ban Budafok–Tétényben új, a kerület történetét átfogóan feldolgozó helytörténeti művet adtak ki. Az önkormányzat megbízásából készült kötet négy, a kerületben ismert szerző tollából született meg, akik bemutatják, hogyan lett a különálló községekből a főváros egyik sokszínű kerülete, Budapest bonyegyede, kisváros a nagyvárosban. Kerületrészeik, Budafok (Promontor), Nagytétény (Tétény), Budatétény és a Baross Gábor-telep történetét külön fejezetek tárgyalják. A közel kétezer éves múlt ismertetését több száz fekete-fehér és színes fotó, dokumentum és térkép teszi gazdaggá, olvasmányossá. Egykori városrészeik történetét bemutató fejezeteket a kerület rendszerváltás utáni eseményeinek feldolgozása követi. Az elmúlt három évtized politikai, gazdasági, kul-

turális történéseit, szereplőit, a testvérvárosi kapcsolatokat ismerhetik meg az olvasók.

Budafok–Tétény gazdag történelmi eseményein kívül gyakorlati tudnivalókat is tartalmaz a kötet: a közegészségügyi, közoktatási, kulturális intézmények, nevezetességek, műemlékek felsorolását; a kerület felfedezésére csábító sétaútvonalak ajánlását. A mellékletben a községi bíróságot, jegyzőket, polgármestereket, a kerületi tanácselnököket, az egykori és az 1995 utáni díszpolgárokat, a civil szervezetek, egyesületek, a kerületi kis- és közép vállalkozások tevékenységét mutatják be a szerzők. Könyvbemutatóját 2018. október 4-én tartották a Városháza Dísztermében, majd a Rózsavölgyben, Nagytétényben és Budafokon tartott házas bemutatóesteken aratott sikert az új XXII. kerületi helytörténeti kötet.

Budapest romantikus kirándulóhelyéről...

••• Szöllősy Marianne

Balázs Attila: *Zugliget története Budapest, MOM Kulturális Központ Nonprofit Kft., 2019. 137. p.*

Budapest kedvelt városrészének történetét feldolgozó kötetét Vörösmarty szavaival vezeti be a szerző: „Jókedvében teremtette az Isten a Zugligetet, gond és bánat itt víg kacagásra derül”. A környék vadregényes völgyei, erdőségei már a 17. századtól vonzották a kirándulókat, a barangolásban megfáradtak pár évtized múlva felüdülésre is találhattak nevezetes vendéglőiben. A romantikus vidékhez regényes történelmi emlékek is kapcsolódnak: Hunyadi Mátyás fácsnavadászatai, Kossuth Lajos letartóztatása, egy újkori Diogenész hordója és az 1847. június 17-én tartott „Dülökeresztelő” – amikor új magyar neveket kapott Buda környéke a német elnevezések helyett.

A tetszetős kivitelű, oldalanként több fotóval is illusztrált album fejezetei sétára invitálnak, bemutatva a városrész tájegységeit. Olvashatunk az első polgárokról, az itt lakók mindennapjairól és a gyó-

gyulni vágyók kedvelt helyszíneiről. Majd a méltán híres vendéglők, fogadók reformkori világa ragadja meg figyelmünket. A reformkorban megindult rohamos fejlődés igényelte közlekedési változásokat is végig tekinthetjük térben és időben az omnibusztól a lóvasúton át a libegőig. Megismerjük a Normafa történetét, körültekintünk az *Erzsébet királynéről* elnevezett kilátóból, a pálos kolostor romjai között emlékezhetünk az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend kezdetére.

A tájegység idillikus szépségét megörökítő alkotókról is olvashatunk. Végül a terület földrajzi egységét, jellemző természeti adottságait, növényeit, virágait bemutató fejezetek csodaszép fotói hívnak valóságos sétára. A szerző érdeklődésünket mindvégig megtartva könnyedén adagolja mindazt az ismeretanyagot, melyet a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény történész-muzeológusaként magáévá tett.

Az emlékezés művészete

••••rg

Rosch Gábor: A Farkasréti temető sírszobrai Budapest, 2019. színes, 28 cm. 474 p.

Buda köztemetője, a Farkasréti temető az elmúlt évszázadban, de különösen 1952-től, a Fiumei úti köztemető lezárásával vált hazánk második legnagyobb és legjelentősebb sírkertjévé. Már a két világháború közötti időszakban is, de különösen a diktatórikus kor döntését követően, a magyar művészeti és tudományos élet, a sport kiemelkedő alakjait itt helyezték végső nyugalomba. Sírhelyeiken a legkiválóbb képzőművészek által készített alkotások őrzik emléküket. A temető 72 holdas területén nyugvó nagyjaink tízezres nagyságrendjét természetesen nem minden esetben jelzik különleges alkotások. Még a védettként nyilvántartott sírokat is gyakran csak jellegtelen típus műkő, vagy gránitlapokkal fedik le.

A könyv szerzője egy évtizedes munkája során gyűjtött, mintegy 1100 meglévő és 100 elpusztult szoborral és domborművel díszített sírhelyet mutat be a kötetben. Az ismertett művek között olyan személyek sírszobraikat említhetjük, mint

Bartók Béla, Kodály Zoltán, Solti György, Ferencsik János, Gyurkovics Mária, Básti Lajos, Tímár József, Gobbi Hilda, Amerigo Tot, Telcs Ede, Czóbel Béla, vagy Papp László és még hosszan sorolhatnánk kortársaink neveit. Az itt alkotó kitűnő szobrászaink neve szinte kivétel nélkül felsorolható, amint az a kötet végén szereplő névmutatóból is kiderül. A kötet nem válogatott képes album, hanem a temetőben előforduló valamennyi egyedi alkotást igyekszik hiánytalanul bemutatni 1300 színes képmelléklettel, pontos adatokkal, mérettel, szerzőkkel. Az elpusztult alkotások ismertetésével igyekszik érzékelteni a szobrok veszélyeztetettségét, a védelem szükségességét. Nem csupán szakemberek számára nyújthat felhasználható anyagot e könyv, de az átlagpolgárok számára is élvezetes forrás lehet egy-egy temetői séta során. 2019. április 2-án a Hegyvidék Galériában a Budapesti Városvédő Egyesület rendezésében, április 25-én a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár Ugocsa utcai helyiségében mutatták be.

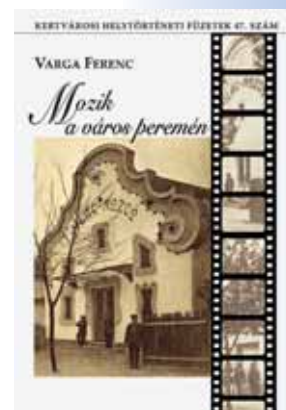
Községi mozgók

•••• Széman Richárd

**Varga Ferenc: Mozik a város peremén
Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 47.
Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ,
Budapest, 2018.; 92 p. 103 ff. kép**

Az előtelepüléseken Varga Ferenc – Krúdy Gyula írásainak, a sportnak, a régi mozgóképszínházaknak (és a mozgóképeket vetítő, zakatoló csodamasinát időnként befogadó, régi hangulatú vendéglőknek) a szerelmese – a helyi, a XVI. kerületi sport és az egykori szentmihályi vendéglők, kávéházak bemutatása után most a Kertvárosi Helytörténeti Füzetek sorozatban az egykori, helyi mozgókát, filmszínházakat (*Heltai* elnevezése után mozikat) veszi lajstromba. Négy település korai filmszínházairól lesz tehát szó ebben a kötetben, a XVI. kerületi lokálpatrióták büszkén vallhatják: mozgóügyben a kezdetekkor nem álltak rosszul.

Cinkota és Rákosszentmihály között még nem dőlt el, melyiküké az elsőség, de mindkettőben már a múlt század tízes éveiben saját épületben kattogott a vetítógép és a fekete-fehér villódzó „képkockák” alá zongorakíséret dukált. Cinkotán az Edison mozgó, Rákosszentmihályon a Világ-mozgó nyílt meg először. Utóbbinál pontosan tudjuk a megnyitás napját: 1912. november 21-e. A kötetet korabeli iratokkal, moziplakátokkal, fényképekkel, mozijegyekkel (fekete-fehéren) illusztrálták, és „pörgetőként” is működik: a jobb oldalak alján pörgetéssel megmozdulnak a képek, egy 1936-os svéd filmstáb érkezését elevenítik meg Budapest első repülőterére, a mátyásföldi repülőtérré.

Nagytétényi helytörténet

Sváb családok és utódaik élete

•••• Dindi István

A Helytörténeti Kiállítótér 2013 augusztusában nyílt meg a Cziffra György Nagytétényi Kulturális Központban. Kiállításuk a Nagytétényi Polgári Kör és több lelkes helyi lakos és család adományaiból és segítségével valósult meg. A bemutatott tárgyak, eszközök, dokumentumok, fényképek elsősorban a 18. században betelepült sváb családok és utódaik életét, használati tárgyait, eszközeit, néprajzi hagyományait mutatta be.

Több mint öt év után, 2018 márciusában a kiállítás átköltözött a Nagytétényi út 278. szám alatti épületbe. A kerületi önkormányzat által felújított, 100 évesnél idősebb házban a 20. század elején Wahl József kosárfonó gyára működött, s a tulajdonos által üzemeltetett első tétényi mozi is itt vetített némafilmeket.

Az új Nagytétényi Helytörténeti Kiállítótérben 42 ajándékozó család több száz személyes tárgya, eszköze, dokumentuma, fényképe hitelesen mutatja be a település múltját, a sváb emberek mindennapjait. A látogatókat a tárlatvezetések visszarepítik az elmúlt századokba. Korabeli szakmák szerszámai, eszközei segítségével bepillanthatnak a tétényi családok életébe. Ilyen pél-

Fotók: Bilicsi Erika

A kiállításon 42 család több száz személyes tárgya – sváb szoba részlete

Tétényi sváb konyha

dául a Kludák család, melyben a 19. század végétől az államosításig apáról fiúra szállt a mérsáros-hentes mesterség. Megismerhetik a Wahl család két kosárfonó gyárának, a Wittmann család szikvízüzemének és a Pentz varrodának a történetét is. A bemutatott dokumentumok, egykori konyhai eszközök, bútorok, ruhák, gyermekjátékok mind elődeink életéről beszélnek.

Hetente több, előre bejelentett, idősekből és fiatalokból álló csoportot fogad a kiállítás. Az óvodások a látogatás végén kukoricát darálhatnak, papírhajtogatással, régi eszközök rajzának színezésével, kifestésével foglalkozhatnak. Az iskolai osztályoknak, csoportoknak kihelyezett helytörténeti óra keretében képes feladatlapok is segítséget nyújtanak a múlt felidézéséhez, dédszüleik életének megismeréséhez.

A Nagytétényi Helytörténeti Kiállítótér létrehozása, látogatottsága annak bizonyítéka, hogy a nagytétényiek ragaszkodnak múltjukhoz, hagyományaikhoz, elődeik tiszteletéhez. Tárlatukat Wahl Ildikó mutatja be (Tel.: 06-20-237-1920), keddtől csütörtökig 9 és 12 óra, szombaton 15 és 18 óra között látogatható.

Tétényi mesterségek – korabeli szakmák szerszámai, eszközei